

HOE OM TE GAAN MET EXTREMISTISCHE UITINGEN BIJ JONGEREN?

Andries Schilperoord¹

Inleiding

Nabil is een 15-jarige jongen die drie jaar geleden uit huis is geplaatst. Nabil maakte de buurt onveilig, blowde, en had regelmatig ruzie op school. Ook kwamen er beschuldigingen dat hij niet van de meisjes af kon blijven. Nabil komt uit een Berbers gezin. Zijn ouders zijn gescheiden, zijn vader woont niet meer in Nederland; zijn moeder is achtergebleven met vijf kinderen. Moeder spreekt slechts Berbers en heeft een verstandelijke beperking. De kinderen maken thuis dan ook de dienst uit. Nabil is islamitisch opgevoed. De laatste periode heeft Nabil steeds meer interesse in de Islam. Hij vast met Ramadan, hoewel zijn familie dit niet doet. Hij bidt regelmatig. Nabil geeft aan geen therapie meer te willen, “want de problemen spelen niet meer nu hij zo bezig is met de Islam”, zegt hij. De interesse in de Islam breidt zich verder uit; hij komt op de groep met boekjes over de Hofstadgroep, scandeert ‘Joden’, en maakt grove opmerkingen over politici. Groepsleiding en gezinsvoogd zijn bang dat Nabil verder radicaliseert.

Jordy is een 16-jarige jongen die veel pech heeft gehad in zijn leven. Zijn moeder heeft een psychiatrische stoornis en zorgt al sinds zeer lang niet meer voor hem. Zijn vader is recent overleden door zelfmoord. Zijn grootouders ontfermen zich over hem, maar zijn op leeftijd en kunnen zijn steeds lastiger wordende gedrag niet aan. Jordy wordt uit huis geplaatst. Er volgt een rondgang langs verschillende instellingen totdat Jordy uiteindelijk bij ons geplaatst wordt. Jordy luistert graag hardcore muziek, loopt met een bomberjack rond en heeft kistjes aan. Hij heeft een Nederlands vlaggetje op zijn mouw en maakt regelmatig racistische opmerkingen. Laatst had Jordy een embleem van Holland Hardcore op zijn jas gezet. Holland Hardcore is een forum dat zich richt op Lonsdalejongeren met als doel deze jongeren te voorzien van ideologische bagage en te interesseren voor deelname aan extreemrechtse acties of lidmaatschap van extreemrechtse formaties. Alle betrokkenen maken zich zorgen over Jordy en zijn bang dat hij verder radicaliseert.

Dit zijn zomaar twee casussen uit de praktijk waarbij professionals niet weten hoe ze met extremistische uitingen om moeten gaan en vrezen voor verdere radicalisering. Een uitgebreide campagne van de overheid met posters op alle stations ‘in Nederland werken steeds meer mensen samen om te voorkomen dat iemand terroristische ideeën krijgt’ geeft bijzonder weinig antwoorden voor de praktijk. En geruststellen doet deze campagne ook niet.

Hoe moeten we nu voorkomen dat jongeren radicaliseren, en hoe deradicaliseren we jongeren? Hoe gaan we om met extreme meningen? Deze vragen zal ik proberen te beantwoorden aan de hand van een klein literatuuronderzoek.

Redenen om te radicaliseren

Er zijn tal van redenen waarom jongeren radicaliseren, zo blijkt uit zowel literatuuronderzoek (Fermin, 2009; Van der Pligt & Koomen, 2009) als interviews van leden van geradicaliseerde bewegingen (Van den Bos, Loseman & Doosje, 2009; Demant, Wagenaar & Van Donselaar, 2009; Van der Valk & Wagenaar, m.m.v. Demant, 2010).

¹ Andries Schilperoord is GZ-psycholoog en werkzaam bij Lijn5 in Noord-Holland.

Genoemd worden onder meer:

Sociale binding

Het radicaliseringproces kan plaatsvinden binnen een zoektocht naar een alternatief voor familie of ouders, een zoektocht naar vrienden, status of identiteit, en ook het klassieke 'meelopen': volgzzaamheid in vriendschappen. Een behoefte aan sociale binding speelt een grote rol (Demant et al., 2009; Van der Valk et al., 2010). Een groep jongeren met een radicale mening kan zorgen voor een gevoel van saamhorigheid, het gevoel ergens bij te horen. Het heeft veel weg van een subculturele jongerengroep (Fermin, 2009). Een groepslidmaatschap en de sociale identiteit die hiermee verbonden is, geven zekerheid over het zelfconcept, een duidelijk gevoel van wie je bent (Van den Bos et al., 2009). Dit is iets waar vooral jongeren, die gewoonlijk onzekerder zijn over zichzelf, behoefte aan hebben.

Idealen als zingeving

Ieder mens heeft behoefte aan zingeving. Mensen streven niet slechts naar geluk, maar willen ook dat hun leven zinvol is. Jongeren die verleidbaar zijn tot radicalisering hebben ook een dergelijke behoefte aan zingeving, ofwel een heldere uitleg van hoe de wereld in elkaar zit en wat de eigen rol daarin is. Ook is er een behoefte aan binding en identificatie met waardevolle groepen of ideeën.

Kinderen krijgen meer informatie over zich heen en doen al op zeer jonge leeftijd meer indrukken op dan ooit eerder in de geschiedenis. Kinderen hebben meer dan ooit een samenhangend stelsel van waarden en normen nodig om in deze chaos van indrukken enige structuur te krijgen (Van den Bos et al., 2009; Lodewijks-Frencken, 1995). En in tijden van ontkerkelijking en het 'einde van de grote ideologieën' kan er een moreel vacuüm ontstaan, dat soms tot emotionele en gedragsproblemen leidt (Van der Pligt & Koomen, 2009). Voor allochtonen geldt dat ze te maken hebben met een nieuwe cultuur en onzekerheid ervaren over hun identiteit. Het aansluiten bij bijvoorbeeld salafistische groepjes kan een antwoord zijn op de behoefte aan zingeving (Fermin, 2009) en dit gedachtegoed kan nodig zijn om onzekerheid over hun identiteit weg te nemen (Van den Bos et al., 2009).

Omgaan met emoties

Daarnaast spelen bij velen de behoefte aan spanning, geweld en avontuur een rol. Het is bekend dat met name jongens in de puberteit en adolescentie dit sterk voelen, mogelijk samenhangend met stijgende testosteronspiegels (Van der Pligt & Koomen, 2009).

Frustraties, onlustgevoelens en haatgevoelens zijn soms diffuus en vinden een uitweg in het radicaliseren (Demant et al., 2009; Van der Valk et al., 2010). Er is sprake van verplaatste agressie (Van der Pligt & Koomen, 2009). Het horen bij een geradicaliseerde groep biedt de jongeren een 'verzetsidentiteit' die hen helpt om te gaan met spanningen die zij ervaren en de vrees voor marginalisering (Fermin, 2009). Ze bieden een politiek-activistisch antwoord op ervaren onrecht en ze kunnen een 'warm nest' bieden voor jongeren die zich elders niet thuis voelen (Fermin, 2009).

Beschaming en afnemend vertrouwen

Het algemene maatschappelijke klimaat heeft ook invloed: er is geen taboe meer op negatieve uitspraken over 'buitenlanders' en de dominante beeldvorming over moslims is negatief (Van der Valk et al., 2010). Het van overheidswege roepen dat Nederland in oorlog is met de Islam, zoals minister Donner deed, en het problematiseren van een islamitisch geloof kan leiden tot een negatieve projectieve identificatie. Racisme en discriminatie zijn verbonden met schaamte. De schaamte op het moment van het 'anders zijn' wordt ervaren als vervreemding van zichzelf. Sommigen weten die schaamte om te zetten in trots, anderen trekken zich gekrenkt terug, en weer anderen weren hun schaamte af met agressie tegen degene in wie ze de oorzaak van hun schaamte projecteren (Schalkwijk, 2006). De oorzaak leggen sommige jongeren bij 'het Westen'.

Het proces van radicalisering kan worden opgevat als een proces waarin vertrouwen in de gevestigde orde steeds sterker afneemt (Van den Bos et al., 2009). Die gevestigde orde kan bestaan uit politici, de overheid en de politie, en er is nogal wat anekdotisch materiaal over discriminerend gedrag door de politie (Van der Pligt & Koomen, 2009). Die gevestigde orde kan ook bestaan uit Bureau Jeugdzorg, en de instelling waar de jongere al dan niet gedwongen behandeling krijgt. De aantrekkingskracht van radicale groep ligt mede in het kritisch perspectief dat deze biedt op de Nederlandse maatschappij (Fermin, 2009).

Gewetensontwikkeling

De gewetensontwikkeling wordt niet apart genoemd in de verschillende, meer sociologische, studies naar (de)radicalisering, maar is zeker van belang en vormt juist voor hulpverleners een aanknopingspunt. De morele ontwikkeling van jongeren hangt samen met de intellectuele en emotionele ontwikkeling. Dat betekent dat als de intellectuele ontwikkeling stagneert of als de gevoelsontwikkeling verstoord is, dat gevolgen heeft voor de ontwikkeling van de morele intuïtie (Kroon, 2005). Een niet of slecht functionerend geweten zal een risico zijn. Het omgekeerde, een streng geweten, kan ook risicovol zijn. Het kan een plichtsbesef veroorzaken die, als deze niet getemperd wordt door altruïstische emoties, radicalisering kan bewerkstelligen (Kroon, 2005).

Voorkomen van radicalisering en bijdragen aan deradicalisering

Als we kijken naar de verschillende redenen om te radicaliseren, zien we dat jongeren in orthopedagogische behandelinstellingen een verhoogd risico lopen. Veelal is er weinig binding, mede door uithuisplaatsing en sociaal onvermogen, er zijn vaak emotionele problemen en er is veelal een lacunaire gewetensontwikkeling. Voorkomen is beter dan genezen; onderzoek wijst er steeds weer op dat het voor leden van radicale groepen zeer moeilijk is deze te verlaten (Fermin, 2009). Bij de eerste signalen van radicalisering zal dan ook opgetreden moeten worden.

Zowel een tolerante als een strenge benadering kunnen echter verdere radicalisering bevorderen: de eerste omdat deze geen duidelijke grenzen stelt, de tweede omdat louter repressie in de beginfase van radicalisering averechts kan werken. Juist in een vroege fase van radicalisering is het nog mogelijk met radicaliserende jongeren in gesprek te gaan (Fermin, 2009). De redenen om te radicaliseren die in de vorige paragraaf genoemd zijn, kunnen natuurlijk omgedraaid worden in behandeldoelen en begeleidingsaspecten. Dit kan ons helpen radicalisering te voorkomen en vroeg in te grijpen bij radicaliserende jongeren.

Sociale binding

Bij het radicaliseren speelt de behoefte aan sociale binding een grote rol en blijktens onderzoek maken derden ook bij het deradicaliseren het verschil. Een helpende hand van de buitenwereld lijkt onmisbaar. Nieuwe vrienden of een relatie blijken vaak de aanleiding om uit het extreemrechtse te stappen (Van der Valk et al., 2010). Een experiment uitgevoerd door de Anne Frankstichting en de Universiteit Leiden laat zien dat dit een goede insteek is voor een deradicaliseringsprogramma (Demant et al., 2009). De insteek bij dit experiment was het stimuleren van het verlaten van het radicale milieu en het creëren van een andere sociale omgeving. Er zijn gesprekken gevoerd met de jongeren door de wijkagent, school, jongerenwerk en maatschappelijk werk. Jongeren die besluiten uit te treden worden ondersteund bij het vinden van een woning, werk, en een nieuwe sociale omgeving. Het werkbare effect van dit programma lijkt er in gelegen te zijn dat er een duidelijke boodschap werd uitgezonden: 'pas op, we weten dat jullie er zijn en we letten op jullie', en tegelijkertijd werd naar de individuele betrokkenen uitgedragen dat er kansen waren om de groep te verlaten en een nieuwe weg in te slaan (Demant et al., 2009).

Het is dus van belang om jongeren te helpen met een alternatief sociaal netwerk, zodat de noodzaak om deze te zoeken in een geradicaliseerd groepje afneemt. Nu is het opbouwen van een sociaal

netwerk natuurlijk altijd binnen een behandelinstelling een belangrijk doel. Problemen van jongeren bevinden zich immers vaak op het gebied van ‘foute vrienden’, maar juist in een instelling is het vaak lastig realiseerbaar om hier serieus aan te werken. Het voorkomen van radicalisering en het bieden van een alternatief voor reeds radicaliserende jongeren is nog een extra argument om hier veel aandacht aan te besteden. Het is van belang om nog eens extra te kijken naar steunfactoren in de omgeving van de jongeren (familie, geschikte vroegere vrienden) en een positieve vrijetijdsbesteding (sport, spel, gezelligheid) te bevorderen.

Het belang van idealen

“We moeten het kind niet alleen leren zich te schikken, maar ook verontwaardigd te zijn, niet alleen zich te onderwerpen, maar ook in opstand te komen”, schreef Janusz Korczak in 1920 (Korczak, 1984, p. 99). Radicalisme hoeft niet noodzakelijkerwijs negatieve gevolgen te hebben voor de samenleving, democratie en rechtsorde. Een radicale geesteshouding is in bepaalde gevallen zelfs prijzenswaardig te noemen, zoals de soms felle strijd van radicale socialisten en feministen hebben bijgedragen aan een verbeterde positie van arbeiders en de invoering van het vrouwenkiesrecht (Fermin, 2009).

In de angst voor terrorisme wordt dit wel eens vergeten en staan idealen vaak in een kwade reuk. Afstomping is het gevolg. Het enige ideaal dat door de maatschappij nog lijkt te worden uitgedragen is het opgedrongen schoonheidsideaal door de commerciële massamedia (Sieckelink, 2009). Daarnaast lijkt er wel degelijk een realistisch probleem te zijn rond radicalisering en extremistische verlokkingen. Aangezien het leren jongeren om te gaan met idealen binnen het huidige tijdsgewricht extra aandacht verdient, wordt hier verderop in dit artikel uitgebreider op ingegaan.

Omgaan met emoties en behoefte aan spanning en avontuur

Zowel racisme als radicalisering kunnen gezien worden als een wat primitief afweermecanisme, te weten splitsing. De buitenwereld is beangstigend, omdat ze als helemaal slecht en vijandig wordt beleefd. We splitsen het slechte in onszelf af, projecteren dat in de onbekende ander (de buitenlander, het Westen) en maken daarmee de ander bedreigend. Zo beleven we onszelf als ‘goed’ en het ‘slechte’ nemen we waar in anderen, waardoor we ons niet meer over onze slechtheid hoeven te buigen (Schalkwijk, 2006).

Het aanleren van effectievere en maatschappelijk meer aanvaarde manieren om met innerlijke conflicten en complexe emoties om te gaan zou dan een antwoord kunnen zijn. Het gaat dan om het aanleren van betere coping-mechanismen en emotieregulatie. Hier zijn diverse trainingen en therapievormen voor ontwikkeld, maar het voert te ver voor dit artikel om deze te bespreken. Hier wordt slechts aangestipt dat er alert gereageerd kan worden op signalen van radicalisering en dat emotionele problematiek hierachter schuil kan gaan. Binnen individuele of groepstherapie kan op deze emotionele oorzaken ingegaan worden. Verder kan de behoefte aan spanning en avontuur gekanaliseerd worden in sport en spel.

Beschaming en afnemend vertrouwen

Een genuanceerde kijk op idealen is van belang, aangezien idealen ook en vooral positieve componenten voor persoonlijkheidsontwikkeling hebben. Een angstige kijk op idealen werkt bovendien stigmatiserend.

Discriminatie en stigmatisering werken schaamtebevorderend. Veronachtzaming van het schaamtemechanisme werkt agressieversterkend, buitensluitend en verhindert integratie. Het breed op de voorpagina van de Telegraaf uitgemeten voorstellen van een politiecommissaris om gestraften met herkenbare hesjes te willen beschamen, is dan ook de verkeerde weg. Het werkt contraproductief iemand in te wrijven wat voor slecht mens hij is. Beter is te trachten hem verantwoordelijkheid te laten nemen voor zijn handelen (Schalkwijk, 2006).

Politici en bekende mensen hebben wat dat betreft een voorbeeldfunctie en verantwoordelijkheid. In een rapportage van het ministerie van Justitie (Van der Pligt & Koomen, 2009) wordt verzucht dat individuele factoren moeilijker te beïnvloeden zijn dan politieke, sociale, economische en culturele factoren. In de hulpverlening wordt veelal het spiegelbeeld ervaren: individueel kan er invloed uitgeoefend worden op jongeren, maar de externe en sociale context is belemmerend: achterstelling, ongelijkheid en discriminatie zijn maatschappelijke gegevens. De hulpverlening behoort volgens veel jongeren tot dezelfde gevestigde orde als de politici met hun beledigende uitspraken en de ondernemers die geen stageplek willen bieden aan ‘lastige’ jongeren.

Een krampachtige reactie op idealen blijkt uit de eerder aangehaalde campagne ‘In Nederland werken steeds meer mensen samen om te voorkomen dat iemand terroristische ideeën krijgt’. Het is niet helemaal duidelijk hoe ideeën terroristisch kunnen zijn. Ideeën kunnen kritisch of provocerend zijn, maar terroristisch? (Sieckelinck, 2009). Het zal niemand ontgaan zijn dat burgerlijke vrijheden door de angst voor terrorisme onder druk zijn komen te staan, terwijl uit internationaal vergelijkend onderzoek blijkt dat een gebrek aan burgerlijke vrijheden samenhangt met een hogere participatie in terrorisme (Van der Pligt & Koomen, 2009). Hulpverleners weten veelal dat men zich schaamtebesparend dient op te stellen. Hopelijk zal dit inzicht zich meer verspreiden en zal de maatschappelijke en politieke context minder angstig en repressief worden.

Het opbouwen van een hulpverleningsrelatie is noodzakelijk om überhaupt tot behandeling te komen. In tijden van polarisering staat dit nog extra onder druk, zeker aangezien de hulpverlening voor het grootste gedeelte tot de blanke middenklasse behoort en geen afspiegeling is van de samenleving. Het niet komen tot een hulpverleningsrelatie heeft niet alleen een mislukte behandeling tot gevolg, het heeft als risico dat de jongere zich radicaal afkeert van de gevestigde orde en zich aansluit bij een extremistische groepering.

Gewetensvorming

Dat gewetensontwikkeling van groot belang is, blijkt al uit het gegeven dat een zogenaamde ‘lacunaire gewetensontwikkeling’ veelvuldig als aanmeldingsreden van jongeren bij de behandelinstelling genoemd wordt. In het kader van dit artikel zal niet uitgebreid ingegaan worden op hoe het geweten zich ontwikkelt en hoe deze ontwikkeling gestimuleerd kan worden door (beroeps)opvoeders, maar in het kader van (de)radicaliseren kunnen wel enkele opmerkingen gemaakt worden.

Waardesysteem

Ten eerste is het van belang dat kinderen oog krijgen voor het gegeven dat onze waarden een systeem vormen. Dit waardesysteem dient in zijn geheel in ogenschouw genomen te worden. Waarden kunnen elkaar tegenspreken en vaak is een afweging nodig (Sieckelinck, 2009). Het is een opvoedingstaak van volwassenen om jongeren te leren afwegingen te maken. Het dialogische element van de opvoeding is het terrein waarbinnen deze overdracht van waarden en normen en de daaraan verbonden morele opvoeding plaatsvindt (Lodewijks-Frencken, 1995).

Vrijheid van levensbeschouwing

Een tweede belangrijk aspect is dat niemand de waarheid in pacht heeft over de inrichting van een ‘goed leven’. Dit is voor ieder mens verschillend. Anderen moeten dan ook toegestaan worden in vrijheid hun eigen levensproject te ontwikkelen en hier vorm aan te geven. Met andere woorden, de levensbeschouwing van de jongeren wordt niet afgewezen. Jongeren mogen deze in vrijheid ontwikkelen, maar dienen tegelijkertijd ook anderen die vrijheid te bieden. Dit leer je al doende en dat betekent dus: in omgang en tijdens activiteiten samen met mensen die niet tot je eigen levenskring behoren (Sieckelinck, 2009). Of zoals een extreemrechtse jongen zelf zegt: “Maar als je opgroeit in een normale omgeving waar eerlijk tegen elkaar gepraat wordt en waar ouders een goeie controle over

je hebben, dan word je nooit radicaal of extremistisch. Daar ben ik heilig van overtuigd.” (Van den Bos et al., 2009, p. 89). Er moet dus vooral veel en eerlijk gepraat worden, terwijl de natuurlijke neiging van mensen, als het gaat om radicale meningen, nogal eens is ‘negeren of verbieden erover te praten’.

Empathie

Een derde en in dit kader laatste punt wat hierover gezegd kan worden is dat de neiging van een persoon om te handelen naar de ingevingen van zijn ideologisch bepaald geweten kan worden ingetoomd door empathie en mededogen. Nadruk op het ontwikkelen van het empathisch vermogen is dan ook van belang (Kroon, 1995).

Liefde en respect zijn voorwaardenscheppende waarden. Voor een kind dat deze waarden niet heeft ondervonden zal het moeilijk worden om zelf ooit liefde en respect aan andere mensen te betonen. Respect voor een ander wordt moeilijk en minder vrijblijvend als we last van een ander hebben of als de ander een manier van leven vertegenwoordigt die we afkeuren (Lodewijks-Frencken, 1995). Volwassenen hebben juist dan een voorbeeldfunctie: hoe ga je respectvol om met iemand met wie je het totaal oneens bent. Respect voor het kind is een grondhouding waarbij het kind wordt gezien als waardevol mens, los van alle verwachtingen, eisen en gevoelens van de volwassene, los van of het kind zich gewenst of ongewenst gedraagt (Lodewijks-Frencken, 1995). Dit respect van de opvoeder is een voorwaarde voor de jongere om zelf dit respect te kunnen leren, om empathie en sympathie te kunnen opbrengen. In de praktijk kan de natuurlijke neiging zijn om op extremistische ideeën te reageren met boosheid of angst in plaats van met respect.

Idealen

In ‘Het beste van de jeugd’ (Sieckelink, 2009) worden, een beetje tegen de stroom in, idealen als voornamelijk positief beschouwd, mits volwassenen in opvoeding en onderwijs het beste naar boven weten te halen en jongeren leren om te gaan met idealen, om uitwassen te voorkomen.

1. Idealen bieden een bijdrage in het ontwikkelen van betekenisvol handelingsvermogen of actorschap. Dit is het vermogen om zichzelf te zien als beïnvloeder van de omstandigheden en om binnen een gegeven bandbreedte nieuwe mogelijkheden te creëren en beslissingen te nemen.
2. Idealen kunnen personen helpen te reflecteren op de vraag door wat voor voorkeuren en verlangens hij zich eigenlijk wenst te laten leiden, tot tweede orde volities. Een eerste orde voorkeur gaat over impulsen en wensen: ik wil een sigaret, een glas wijn of een stuk cake. Tweede orde volities gaan om zaken als: ik wil iemand zijn op wie anderen kunnen rekenen. Tweede orde volities zijn dus evaluaties van eerste orde voorkeuren op basis waarvan iemand zijn leven wil inrichten.
3. Liefde voor idealen draagt bij aan intrinsieke betrokkenheid op datgene waar we om geven. Het is prospectief van aard, continuïteit en persistentie onderscheiden het van een impuls en geeft betekenis aan het leven en biedt identiteit.
4. Geven om idealen draagt bij aan de vorming van een autonome wil, een specifieke vorm van agency. In een tijd waarin individuele keuzevrijheid een heersend ideaal is, kunnen idealen jonge mensen leren de agency te ontwikkelen van ergens om geven. Het kan jongeren richting geven en hen het leven als zinvol doen ervaren.

In een tijd dat elke waarheid en zekerheid ter discussie komen te staan is het gevaar dat mensen nergens meer echt in kunnen geloven en geen enkele visie durven te hebben. Eindeloos gerelativeer en genuanceer levert echter op dat je nooit stelling kunt nemen en dus ook nooit beslissingen kunt nemen. Niets is meer ‘waar’, ‘goed’ en ‘fout’ bestaan niet meer, en je kunt nergens meer iets over zeggen.

Vergelijk het met liefde, als iemand zegt 'ik hou van jou', hoe weet je dan dat diegene de waarheid spreekt? Hetzelfde geldt voor belofte, troost, vergeving en andere hoogst subjectieve onbewijsbare aangelegenheden.

Kinderen bijbrengen dat het belangrijkste is om tevreden met zichzelf en de wereld te zijn, dus om naar het niet-ideale te streven, omdat idealen 'niet realistisch zijn', leidt tot vervlakte en oppervlakkige jongeren en niet-assertieve burgers met weinig democratische vaardigheden.

Opvoeding in idealen

Stijn Sieckelink (2009) maakt duidelijk dat idealen een belangrijke rol in dienen te nemen in het opvoeden van kinderen. Idealen bestaan niet zonder enige passie, en idealen kunnen een enkele keer leiden tot radicalisering. En radicalisering kan in een enkel geval leiden tot terreur. Het is dus zaak om jongeren te leren om 'billijk' om te gaan met deze gepassioneerde houding. Enkele aspecten hiervan zijn:

1. Rationaliteit. Men kan reflecteren over zijn eigen positie en overwegingen maken op basis van redelijkheid. Dit staat overigens speelsheid, frivoliteit of een goed gevoel voor humor niet in de weg. Rationele passie voor een ideaal vergt een nauwkeurige evenwichtsoefening. Openheid van geest is van belang zonder dat alles gerelativeerd wordt. Het is een attitude waarin men zich steeds bewust is van de feilbaarheid van de eigen gepassioneerde houding en bijhorende oordelen. We moeten jongeren niet alleen sterk overtuigen om bijvoorbeeld kindermisbruik en racisme categoriaal af te keuren, maar ook aanmoedigen dat ze zelf op zoek gaan naar welk gedrag onder die noemers gerekend dient te worden. Meer kennis vergaren over het ideaal kan een gunstig effect hebben op de gepassioneerde houding. Billijke gepassioneerde houding omvat ook de evaluatieve vaardigheid om te reflecteren over de meest gepaste manier om een ideaal na te streven.
2. Morele gevoeligheid. Men houdt rekening met anderen en dringt de eigen overtuigingen niet op. Gepassioneerde houding dient in ieder geval niet schadelijk uit te pakken voor derden.
3. Prudentie. Een gepassioneerde persoon moet niet slaaf worden van zijn eigen idealen waardoor andere interesses of belangen zouden kunnen worden overschaduwd. Denken of handelen, dienen niet te leiden tot schade aan zichzelf.

Resumerend: idealen dienen niet bij voorbaat als gevaarlijk beschouwd te worden, maar jongeren moeten leren op billijke wijze om te gaan met hun idealen. Iemand die zijn ideaal van een islamitische samenleving naar voren schuift, lokt discussie uit, en geen tussenkomst van de veiligheidsdienst. Hetzelfde geldt voor iemand die de koran verboden wil zien (Sieckelink, 2009).

De praktijk

De bevindingen die deze kleine literatuurstudie hebben opgeleverd en in het bovenstaande zijn beschreven, worden hieronder toegepast.

In de behandeling van Nabil worden de volgende acties ingezet om radicalisering te voorkomen:

Contact met familie wordt zoveel als verantwoord is uitgebreid om hem een beschermende sociale binding te bieden. Daarnaast wordt Nabil gestimuleerd om op sport te gaan in de hoop dat Nabil hier andere contacten opdoet. Er is veel sport en spel in de programmering om de behoefte aan spanning en avontuur te kanaliseren. Nabil krijgt gesprekken met een islamitische medewerker over zijn geloof en overtuigingen. Andere groepsleiders verdiepen zich in het thema om beter met Nabil hierover in gesprek te kunnen gaan, zonder zelf te vervallen in angst en vooroordelen. In dialoog leert Nabil om te gaan met zijn idealen, vorm te geven aan zijn eigen identiteit, en afwegingen te maken. En als een blonde politicus weer eens iets roept, wordt dit gebruikt om met elkaar te praten over onderwerpen als 'mag je alles zeggen wat je denkt?'

Tijdens behandelbesprekingen wordt benoemd dat de begeleiding zich soms zorgen maakt over bepaalde uitingen. Nabil reageert met schouderophalen en lijkt het maar onzin te vinden. In de loop van de tijd nemen de radicale uitingen echter af. Een belangrijke factor lijkt te zijn dat de groep waar Nabil woont van samenstelling verandert, en Nabil meer aansluiting vindt. Als een populaire groepsgeenoot voor zijn homoseksualiteit uitkomt, wordt er open over gepraat. Nabil weet bijzonder adequaat te reageren: hij geeft aan dat als zijn zoon homoseksueel zou zijn, hij dit zou accepteren.

Jordy krijgt therapie. Veel boze en angstige gevoelens kunnen hierdoor een plek krijgen. Het contact met grootouders wordt zo veel als de gezondheid van grootouders het toelaat gestimuleerd. Ook hier is er op de groep veel sport en spel. Geprobeerd wordt Jordy te helpen bij het vormen van een sociaal netwerk. En zodra Jordy een extreme uiting doet over buitenlanders wordt dit aangegrepen om met hem in gesprek te gaan, en om met hem na te denken over achtergronden en gevolgen van wat hij zegt. Jordy doet een half jaar later nog wel eens extreme uitingen. Dit is voor groepsleiding een signaal dat Jordy het moeilijk heeft. Jordy ziet zelf in dat als het minder goed gaat, hij neigt naar extreme uitspraken, en geeft zelf aan eigenlijk er niets van te menen. Groepsleiding veroordeelt hem niet, maar biedt hem extra steun als hij dit nodig lijkt te hebben.

Literatuur

- Bos, K. van den, Loseman, A., & Doosje, B. (2009). *Waarom jongeren radicaliseren en sympathie krijgen voor terrorisme: Onrechtvaardigheid, onzekerheid en bedreigde groepen*. Den Haag: WODC / Ministerie van Justitie.
- Demant, F., Wagenaar, W., & Donselaar, J. van (2009). *Deradicaliseren in de praktijk: Monitor Racisme & Extremisme*. Amsterdam: Anne Frank Stichting / Amsterdam University Press.
- Fermin, A. (2009). *Islamitische en extreem-rechtse radicalisering in Nederland: Een vergelijkend literatuuronderzoek*. Rotterdam: Risbo / Erasmus Universiteit; Den Haag: WODC.
- Korczak, J. (1984). *Hoe houd je van een kind*. Utrecht: Bijleveld.
- Kroon, T. (2005). *De morele intuïtie van kinderen: Respect en verantwoordelijkheid, vrijheid en geweten*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Lodewijks-Frencken, E. (1995). *De morele opvoeding van het jonge kind*. Baarn: Uitgeverij Nelissen BV.
- Pligt, J. van der, & Koomen, W. (2009). *Achtergronden en determinanten van radicalisering en terrorisme*. Den Haag: WODC / Ministerie van Justitie.
- Schalkwijk, F. (2006). *Dit is psychoanalyse*. Amsterdam: Uitgeverij Boom.
- Sieckelink, S. (2009). *Het beste van de jeugd: Een wijsgerig-pedagogisch perspectief op jongeren en hun ideal(ism)en*. Kampen: Uitgeverij Klement.
- Valk, I. van der, & Wagenaar, W., m.m.v. Demant, F. (2010). *In en uit extreem rechts: Monitor Racisme & Extremisme*. Amsterdam: Anne Frank Stichting / Amsterdam University Press.